

Sanjar SAIDOV,

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti dotsenti, siyosiy fanlar doktori

O‘zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti professori, falsafa fanlari doktori A.Q.Qodirov taqrizi asosida

ISSUES OF POLITICAL PARTICIPATION OF YOUTH IN THE NEW UZBEKISTAN

Annotation

The scientific article examines the issue of political participation of young people based on the main directions of state policy regarding youth in Uzbekistan. The institutional and regulatory foundations of youth social activity, active citizenship and political participation are analyzed.

Key words: youth, political participation, reforms, New Uzbekistan, decision-making, socio-political trends.

YANGI O‘ZBEKISTON SHAROITIDA YOSHLARNING SIYOSIY ISHTIROKI MASALASI

Annotatsiya

Ilmiy maqolada O‘zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari negizida yoshlarning siyosiy ishtiroki masalasi tadqiq etilgan. Yoshlarning ijtimoiy faolligi, faol fuqarolik pozitsiyasi va siyosiy ishtirokining institusional va normativ asoslari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: yoshlar, siyosiy ishtirok, islohotlar, Yangi O‘zbekiston, qaror qabul qilish, ijtimoiy-siyosiy tendensiyalar.

ВОПРОСЫ ПОЛИТИЧЕСКОГО УЧАСТИЯ МОЛОДЕЖИ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация

В научной статье рассматривается вопрос политического участия молодежи на основе основных направлений государственной политики в отношении молодежи в Узбекистане. Анализируются институциональные и нормативные основы социальной активности молодежи, активной гражданской позиции и политического участия.

Ключевые слова: молодежь, политическое участие, реформы, Новый Узбекистан, принятие решений, общественно-политические тенденции.

Kirish. Mamlakatimizda olib borilayotgan keng ko‘lamli islohotlar jarayonida yoshlarning ishtirokini kuchaytirish bu o‘z-o‘zidan kelib chiqadigan maqsad emas, balki yoshlar hayotida ijobiy o‘zgarishlarga erishish va fuqarolik jamiyati qurilishining bir yo‘lidir. So‘nggi yillarda yoshlarni turli darajadagi – xalqaro, mintaqaviy, milliy va mahalliy faoliyat sohaslariga jalb etishga qaratilgan tashabbuslar tobora ko‘payib bormoqda.

Yevropalik tadqiqotchi olim Rodjer Xart ("Ishtirok etish zinapoyasi" deb nomlangan konsepsiya muallifi) ishtirok etish – bu fuqaroning asosiy huquqi, deb hisoblaydi, chunki u fuqaro bo‘lish nimani anglatishini va qanday bo‘lishni o‘rganish imkoniyatini beradi[1].

Turli xalqaro tashkilotlar ta‘rifiga ko‘ra, yoshlar ishtiroki deganda yoshlarning ijtimoiy hayotga qo‘shilish huquqi va mahalliy darajada kundalik hayotda mas‘uliyat va majburiyatlarni o‘z zimmasiga olishi, shuningdek, jamiyat ijtimoiy-siyosiy hayotiga demokratik tarzda ta‘sir ko‘rsatish huquqi tushuniladi. Yoshlar ishtirokini yoshlar va kattalar o‘rtasidagi hamkorlik shakli sifatida ham talqin qilish mumkin. Hamkorlik "birgalikda nimadir qilish", degan ma‘noni anglatadi. Bu har kimning ovozini eshitish va turli fikrlarni jiddiy qabul qilish demakdir.

Amaliyotda, bu maqsadlar, intilishlar, mas‘uliyat, qarorlar va h.k. muhokama qilinadi, ma‘qullanadi hamda yoshlar va katta avlod vakillari quyidagilarni aniq tushunishini bildiradi:

- ular qaysi yo‘nalishda harakat qiladilar;
- ulardan nimalar kutilmoqda;
- boshqalardan ular nimani kutishmoqda;
- ular buni qanday amalga oshirishmoqchi;

▪ ular o‘z faoliyatida qanday yordam va qaysi manbadan olishadi[2].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Yoshlar va kattalar hamkorligining afzalligi shundaki, u yoshlarning mahorat va iqtidoridan ham, kattalarning tajribasi va donoligidan ham foyda keltiradi. Ushbu hamkorlik, shuningdek, barcha ishtirokchilarning hissasini baholashga yordam beradi, bu esa, yangi loyihalar va tashabbuslarni ishlab chiqishga turtki beradi.

2018 yilda YUNISEF, Yoshlar ittifoqi hamda "Yuksalish" umummilliy harakati "O‘zbekiston yoshlari: muammo va istiqbollar" deb nomlangan yirik tadqiqot natijalarini e‘lon qildi. Unda respublikaning barcha hududlarida istiqomat qiluvchi 14 yoshdan 30 yoshgacha bo‘lgan 4 ming 500 nafarga yaqin respondent ishtirok etdi. Qolaversa, bevosita muloqot qilish uchun 24 ta fokus-guruhi shakllantirildi[3].

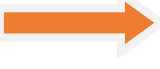
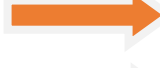

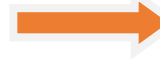

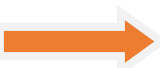

O‘zbekiston yoshlariga bag‘ishlangan sotsiologik so‘rov yettita asosiy mavzu yo‘nalishini o‘z ichiga qamrab olgan bo‘lib, unda yoshlar qatlaminin ijtimoiy-siyosiy ishtirokiga ham alohida urg‘u beriladi. Jumladan, tadqiqotga ko‘ra, bugungi yoshlar siyosiy yangiliklarga ko‘proq qiziqmoqda hamda o‘z fikrini erkin ifodalashi mumkinligini bildirishgan. Shunga qaramay, ularning jamoat tashkilotlari hamda siyosiy partiyalardagi faolligi havas qilarli darajada emas. Respondentlar mahalliy qarorlar qabul qilish jarayonida ishtiroki nominal bo‘lib – barcha masalalar faqat kattalar bilan bamaslahat hal qilinadi. Yoshlar bundan norozi, shu bois katta avlod vakillari bilan munosabatlarini qayta ko‘rib chiqish kerak, deb hisoblaydi[4].

Tadqiqot metodologiyasi. Yuqoridagi jadvaldan ko‘rinib turibdiki, yoshlarimizning ijtimoiy faolligi, siyosiy

ishtiroki va fuqarolik pozitsiyalarining shakllanishi qoniqarli darajada, deb baholash qiyin. Buning sababi yoshlar qatlamining o'zi emas, aksincha, ushbu qatlam bilan ishlashga mas'ul davlat va jamoat tashkilotlari, deyish mumkin. Bu borada ilmiy va metodik asoslarning sustligi ham masalaga chuqurroq yondashuvni talab etadi.

Tahlil va natijalar. Ilmiy-tahliliy adabiyotlarga ko'ra, mahalliy vaziyat, resurslar, ehtiyojlar va tajribaga qarab,

Yoshlarning ijtimoiy-siyosiy ishtiroki zinapoyasi

8-bosqich: Birgalikda qaror qabul qilish		Loyihalar yoki g'oyalar kattalarni hamkor sifatida qaror qabul qilish jarayonida ishtirok etishga taklif qiladigan yoshlar tomonidan taklif etiladi.
7-bosqich: Yoshlar yetakchilik qiladi va tashabbus ko'rsatadi		Loyihalar yoki g'oyalar yoshlarning rahbarligida boshlanadi va amalga oshiriladi, kattalar zarur yordam ko'rsatish uchun taklif qilinishi mumkin, ammo loyiha ularning aralashuvsiz ham amalga oshiriladi.
6-bosqich: Loyiha tashabbusi kattalardan chiqadi, qarorlar yoshlar bilan birgalikda qabul qilinadi		Loyiha tashabbusi kattalardan chiqadi, biroq yoshlar teng huquqli hamkorlar sifatida qaror qabul qilish va kattalar bilan mas'uliyatni taqsimlash uchun taklif etiladi.
5-bosqich: Yoshlar bilan maslahatlashish va ularni xabardor qilish		Loyihalar kattalar tomonidan ishlab chiqiladi va amalga oshiriladi, lekin yoshlar maslahat va takliflar berishadi va ularga bu takliflar yakuniy qarorlar qabul qilish va maqsadga erishishga qanday hissa qo'shishi haqida ma'lumot beriladi.
4-bosqich: Yoshlar nafaqat jalb qilinadi, balki xabardor bo'ladilar		Loyihalar kattalar tomonidan boshlanadi va boshqariladi, yoshlar faqat loyiha doirasida muayyan rollar yoki vazifalarni bajarishga taklif qilinadi, lekin ular haqiqatan ham ta'sir qilishini bilishadi.
3-bosqich: Ramziylik shaklida		Yoshlar ba'zi rollarni o'ynaydi, lekin hech qanday tarzda qaror qabul qilishga ta'sir qilmaydi. Yoshlar ishtiroki mavjud, degan noto'g'ri taassuroti (qasddan yoki yo'q) mavjud bo'lib, lekin aslida nima va qanday qilishni tanlash imkoniyati mavjud bo'lmaydi.
2-bosqich: Dekorativ shaklda		Loyihada yoshlarni qandaydir huquqlarga ega bo'lgan guruh sifatida ko'rsatish yoki ularning kerak ekanligini tasvirlash uslubi. Ular hech qanday mazmunli rol o'ynamaydilar (qatnashishdan tashqari). Har qanday dekoratsiyada bo'lgani kabi, ular osonlik bilan almashtirilishi uchun loyiha yoki tashkilotning birinchi qatoriga keltiriladi.
1-bosqich: Manipulyatsiya shakli		Loyihada ishtirok etish uchun yoshlar taklif etiladi, ammo ular qaror va yakuniy natijaga erishishda hech qanday shaklda ta'sir qilmaydi. Aslida, ularning ishtiroki boshqa maqsadlarga erishish uchun, masalan, mahalliy hokimiyat organlari saylovlarida g'alaba qozonish, muassasa obro'sini saqlab qolish yoki yoshlar ishtirokini qo'llab-quvvatlovchi tashkilotlardan qo'shimcha mablag' olish uchun kerak bo'ladi, xalos.

Mazkur "Yoshlar ishtiroki zinapoyasi" modeli o'z jamoalarida amalga oshirilayotgan loyihalar yoki tashabbuslarni inkor etishni xohlovchi amaliyotchilar uchun foydali vosita bo'lishi mumkin.

Shuni yodda tutish kerakki, yoshlarning ijtimoiy hayotga jalb qilish darajasi aniq vaziyatga, erishish lozim bo'lgan maqsadning turiga, mavjud tajribaga va hokazolarga bevosita bog'liq. Ba'zan turli bosqichlar o'rtasida aniq chegaralar yo'qligi yoki ayrim loyihalarning murakkabligi tufayli loyihada ishtirok etish darajasini muayyan darajada aniqlash juda qiyin. Vaqt o'tishi bilan ishtirok etish darajasi o'zgarishi mumkin[5].

Yoshlar ishtiroki sohalarini ham quyidagi yo'nalishlarga taqsimlash lozim:

iqtisodiy ishtirok – bandlik va umuman mehnat sohasini nazarda tutadi, iqtisodiy rivojlanish, qashshoqlikni bartaraf etish, jamiyat, hudud yoki guruh sifatida yoshlar uchun barqaror iqtisodiy vaziyatni yaratish bilan bog'liq ishtirok;

siyosiy ishtirok – hokimiyat, hukumat, davlat siyosati, hokimiyatni amalga oshirish, turli darajadagi resurslarni taqsimlashga ta'sir qilishni anglatuvchi ishtirok;

ijtimoiy ishtirok – mahalliy hamjamiyat hayoti, mahalliy muammolar va chiqariqlarni bartaraf etish omillari bilan bog'liq ishtirok;

madaniy ishtirok – san'at va ijodning turli shakllarini (tasviriy san'at, musiqa, kino, raqs va boshqalar) o'z ichiga oladigan ishtirok shakli[6].

Xulosa va takliflar. Yoshlar masalalarini tadqiq etuvchi olimlar va amaliyotchilar yoshlar ishtirokining quyidagi mazmunlari haqida alohida ta'kidlashadi:

yoshlarning ishtiroki yoki mas'uliyat darajasi turlicha bo'ladi. Masalan, Rodjer Xart bolalar va yoshlarning loyihalar, tashkilotlar yoki jamoalardagi ishtirokining turli darajalarini aks ettiruvchi "Bolalar ishtiroki zinapoyasi" modelini taklif qiladi. U har biri zinapoyaning bir pog'onasiga to'g'ri keladigan yoshlarni jalb qilish darajasining 8 ta bosqichini belgilaydi:

Yoshlar hayotida ijobiy o'zgarishlar yasaydi. Yoshlar ishtirokini asosiy vazifa yoki oxirgi maqsad sifatida emas, balki jamiyatdagi ijobiy o'zgarishlarga erishish vositasi yoki yo'li sifatida qarash lozim. Yoshlar, ayniqsa, o'z hayotidagi ijobiy o'zgarishlarni ko'rsa, bu o'zgarishlarga hissa qo'shishi mumkin.

Yoshlarni eshitishga yordam beradi. Yoshlar ham jamiyatning boshqa guruhlari, sotsiumning bir sinfi sifatida turli masalalarda o'z fikrini bildirishni, ularning fikr-mulohazalarini eshitishlarini, takliflariga jiddiy yondashishlarini istaydi. Faoliyatga jalb qilingani holda, ular turli forumlarda o'z fikrlarini bildirishlari va ularning fikri tinglanishiga umid qilishlari mumkin.

Yoshlarni yangi ko'nikmalarning rivojlantirishga undaydi, ishonchni mustahkamlaydi. Turli tadbirlarda ishtirok etgani holda, yoshlar yangi bilimlarga ega bo'lishlari, yangi ko'nikmalar, qarashlar, yetakchilik qobiliyatlarini shakllantirishlari va rivojlanish istiqbollari belgilashi mumkin. Bunga ta'lim faoliyati, shuningdek, muayyan vazifalarni bajarish orqali o'rganish yordam beradi. Ushbu yangi ko'nikma va bilimlardan foydalana olish yoshlarga o'z faoliyatini yaxshilashga yordam beradi, chunki ularni yaqin ijtimoiy muhitga qo'llashlari mumkin.

Kattalarning yoshlardagi iqtidor va salohiyatini aniqlashga, e'tirof etishga yordam beradi. Yoshlar bilan ishlash va ularni yangi maqsadlarga erishishda qo'llab-quvvatlash orqali kattalar yoshlar haqidagi umumiy jamiyat stereotiplariga qarshi chiqish imkoniyatiga ega bo'ladilar (masalan, yoshlar malakali emas va ijtimoiy hayotga qiziqmaydi singari). Ko'pincha, ular o'z iste'dodlarini

namoyish qilishlari uchun ularga kuch va qo'llab-quvvatlash kerakligini tushunib yetishadi.

Yoshlarni o'z xatti-harakatlari va qarorlari uchun mas'uliyatli bo'lishga undaydi. Yoshlar kim qaror qabul qilsa, ularning oqibatlari uchun ham javobgar ekanligini tushunishni boshlaydilar (va aksincha, kim javobgar bo'lsa, u qaror qabul qilishi mumkin). Bu shuni anglatadiki, agar yoshlar ijtimoiy-siyosiy hayotda ishtirok etmoqchi bo'lsa, ular qilgan ishi uchun ham, oqibatlari uchun ham mas'uliyatni o'z zimmalariga olishlari, o'z harakatlari uchun javobgar bo'lishlari kerakligini o'rgatadi.

Yoshlarga demokratiya qanday ishlashini va u aslida qanday namoyon bo'lishi kerakligini tushunishga yordam beradi. Demokratik tizimda odamlar o'z hayotiga ta'sir qiladigan qarorlarni qabul qilishda ishtirok etishlari kerak. Qarorlarni qabul qilish jarayonlari turli institutlar yoki tuzilmalar ichida va turli darajalarda, shu jumladan, mahalliy darajada amalga oshirilishi mumkin. Shu bois, mahalliy darajada ishtirok etish yoshlarning demokratiya tamoyillari va mexanizmlari, uning imkoniyatlari va cheklovlari haqida ko'proq ma'lumotga ega bo'lishlari, tanish muhitda demokratiya qoidalarini amalda qo'llashlari uchun ajoyib zamin bo'lishi mumkin.

Yoshlarning o'z iste'dodi va kuchli tomonlarini jamiyat yoki tashkilot manfaati yo'lida ishlatishlari uchun imkoniyat yaratadi. Odatda, yoshlarda o'z kuch va iste'dodini namoyon etish va rivojlantirish uchun katta motivatsiya mavjud bo'ladi. Binobarin, bu iste'dodlarni umumxalq manfaati yo'lida ishlatish uchun to'g'ri shart-sharoit yaratish – mahalliy jamiyat manfaatdor bo'lishi, yoshlarning o'z hissasidan bahramand bo'lishi juda muhim[7].

Kattalarga yoshlarning ehtiyojlari va istiqbollari tushunishga yordam beradi. Yoshlar bilan yevosita ishlash va ularni maslahat jarayonlariga jalb etish yoshlarning ehtiyojlari to'g'risida ishonchli axborot olish imkoniyatini yaratishga yordam beradi. Ba'zi tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, bu shunchaki taxmin va yoshlar bilan ularning qarashlari va ehtiyojlari haqida maslahatlashish boshqa manbalarga qaraganda yaxshiroq ma'lumot beradi (masalan, ota-onalar yoki o'qituvchilar bilan maslahatlashish).

Kattalarga bilim va tajriba almashish imkoniyatini beradi. Har doim ham yoshlar ularga nima qilish kerakligini aytishlarini xohlamaydilar. Ular hodisalarni o'rganishni va o'z amaliyoti tajribasidan xulosa qilishni xohlashadi. Shuningdek, ular har doim ko'proq tajriba va bilimga ega bo'lganlarni diqqat bilan kuzatib boradilar. Agar kattalar ularga hech qanday ta'sir ko'rsatishmasa, yoshlar ulardan o'rganishga va tajribasidan foydalanishga tayyor.

Qaror qabul qilish jarayonini yanada vakillik qiladi. Yoshlar mahalliy jamoalarning nisbatan katta qismini tashkil qiladi. Agar mahalliy miqyosda qabul qilingan qarorlar turli guruhlarning hayotiga ta'sir etsa, unda bu guruhlarning barchasi o'z fikrlarini bildirishlari va ularning manfaatlarini hisobga olishlari uchun yakuniy natijaga ta'sir qilishlari kerak. Binobarin, qaror qabul qilish jarayoniga yoshlar jalb qilinsa, ularning fikr-mulohazalari va ehtiyojlarini inobatga olish ko'proq bo'ladi.

Mahalliy va mintaqaviy muammolarni hal qilishda yangi yondashuv va g'oyalarni rag'batlantiradi. An'anaga

ko'ra, yoshlar qaror qabul qilish jarayonlarida kamdan-kam ishtirok etadilar, chunki kattalar odatda uni boshqaradi va nazorat qiladi. Biroq, yoshlar manfaatlariga daxldor bo'lgan mahalliy muammolarni birgalikda muhokama qilish yangi istiqbollari, yangi g'oyalarni yuzaga chiqarishi mumkin. Bu zamonaviy jamiyatlar rivojlanishiga ko'proq mos keladigan muammolarni an'anaviy ko'rib chiqishdan tashqariga chiqadigan yangi yo'llar va usullarni izlashga hissa qo'shishi mumkin.

Yoshlarning o'ziga va mahalliy hamjamiyatga taalluqli masalalar bo'yicha qaror qabul qilish jarayonlarida ishtirok etishining ko'plab shakllari mavjud. Zamonaviy jamiyatlarda yoshlar ishtirokining eng keng tarqalgan shakl va yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- ko'ngilli ishlash (volontyorlik faoliyati);
- turli norasmiy ta'lim tadbirlarida qatnashish;
- tengdoshlarni o'qitish - yoshlarni o'z tengdoshlarini o'qitishga jalb qilish (masalan, salomatlikni mustahkamlash dasturlari, ta'lim kampaniyalari va boshqalar);
- tashkilot (klub)da faol ishtirok etish va faoliyatning muayyan sohalari uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olish;
- yoshlar kengashlari, parlamentlar, forumlar, boshqaruvlar va boshqa tuzilmalar xalqaro, milliy, mintaqaviy yoki mahalliy hokimiyat organlari, maktablar, klublar, nodavlat notijorat tashkilotlari va boshqalar doirasida qarorlar qabul qilishda ishtirok etishning an'anaviy usuli hisoblanadi;
- maslahatlashuvlar (konsultatsiya) - qaror qabul qilish jarayonida muayyan muammo bo'yicha o'z tashvishlarini ifodalash va ularning talablarini ko'rsatish uchun foydalaniladi;
- loyihalar va tadbirlarda yoshlar ishtirokining turli (uyushgan va uyushmagan) darajalari;
- har xil turdagi ijtimoiy kampaniyalar;
- siyosiy partiyalar, kasaba uyushmalari, manfaatdor guruhlariga a'zolik;
- saylovda ishtirok etish (saylash va saylanish).

Demak, shunday umumiy xulosaga kelish mumkinki, bugungi kunda yoshlarimizda ijtimoiy-siyosiy jarayonlarda ishtirok etish madaniyati va mahoratini shakllantirib borish lozim bo'ladi. Bu jarayonda esa, mamlakatimizda yoshlarning ijtimoiy munosabatlar tizimini doimiy ravishda monitoring qilib borish; ularning fuqarolik faolligini oshirish, ijtimoiy foydali ishlarga jalb qilish, biznes tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash, shaxsiy va professional rivojlanishi uchun ko'mak beradigan turli ijtimoiy-psixologik, huquqiy, axborot va konsultativ xizmatlar ko'rsatish; turli funksiyalarni amalga oshiruvchi ijtimoiy xizmatlar markazlarini shakllantirish va O'zbekiston yoshlariga zamonaviy davrga xos bo'lgan yangi innovatsion bilimlar berish zarur.

Ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, mamlakatimizda ko'p yillardan buyon pishib yetilgan hamda yoshlarning qimmatbaho inson kapitaliga aylanishiga to'sqinlik qilayotgan kompleks muammolar mavjud. Jumladan, bu borada oliy va kasbiy ta'lim sifatini yaxshilash, ishsizlik bilan samarali kurashish hamda aholi daromadlarini oshirish, erta nikoh, ajrimlar, katta va yosh avlod o'rtasidagi manfaatlar to'qnashuviga o'xshash o'tkir ijtimoiy muammolarni bartaraf etish ayni davrning dolzarb vazifalaridandir.

ADABIYOTLAR

1. Roger A. Hart, Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care. ISBN 9781853833229, Published January 1, 1997 by Routledge 220 Pages
2. Участие молодежи в принятии решений: Программа "Организация работы с молодежью на пространстве СНГ". – М., 2018.
3. Ўзбекистон ёшлари: муammo ва истикболлар // <https://review.uz/oz/post/uzbekiston-yoshlari-muammo-va-istiqbollari>
4. Молодежь Узбекистана: вызовы и перспективы. Отчёт, Представительство Детского Фонда ООН (ЮНИСЕФ) в Узбекистане. –Т., 2020. 151 с.

5. Марк Тейлор, Джо Цеккон, Европейское портфолио для молодежных лидеров и молодежных работников. Совет Европы 2006, 51 с.
6. Индикаторы молодежной политики: <http://www.youthforum.org>
7. Жукова Т.В. Информационное обеспечение и работа с молодежью: методические рекомендации / сост. Т.В. Жукова. – Оренбург: Издательский центр ОГАУ, 2013. – 52 с.
8. Шарков Ф.И. Коммуникология: основы теории коммуникации: учебник / Ф.И. Шарков. – М.: Дашков и К, 2009 // ЭБС «Книга фонд». – С. 123.